

ПАМЯТИ...

Н. Ю. Паўлоўская

СУСВЕТЫ ПЯТРА ВАСЮЧЭНКІ

Ісцінную цану разумееш, калі страчваеш. І асэнсаванне каштоўнасці страчанага заўсёды дастаецца вельмі дарагой цаной.

Пад кіраўніцтвам Пятра Васільевіча мне пашчасціла працаваць на кафедры беларускай мовы і літаратуры Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта. Гэта быў высакародны, інтэлігентны, тактоўны, спагадлівы і адначасова патрабавальны загадчык, які за многія гады працы ні на каго не павысіў голас, нікога не абразіў. Да кожнага ён меў уласны падыход, што давала выкладчыкам магчымасць фарміравацца ў высакаякасных спецыялістаў. У чалавеку ён бачыў лепшыя рысы і развіваў іх, не звяртаючы ўвагі на дробязі. Гэта быў лепшы загадчык, якога я бачыла за доўгія гады працы ў МДЛУ.

Бездакорнае адчуванне беларускага слова і віртуознае валоданне ім дазволіла Пятру Васільевічу ўвасобіць свае выпакутаваныя, адточаныя філасофскія, літаратурныя, эстэтычныя думкі ў таленавітых мастацкіх творах, навуковых даследаваннях, у бліскучых афарыстычных разважаннях¹. Уся літаратурная і навуковая спадчына П. В. Васючэнкі прысвечана адказу на пытанне, хто ёсць беларус, яго менталітэт, месца і роля сярод іншых, яго філасофія, характар, гэта значыць, у чым сэнс уласнага жыцця і дзейнасці чалавека.

Духоўна-псіхалагічнае ядро асобы беларуса, беларускага этнасу, яго стратэгічная культурная і сацыяльная праграма змяшчае, з пункту погляду П. В. Васючэнкі, як станоўчыя, так і адмоўныя рысы. З аднаго боку, беларускі характар падобны на расліну, «чуйную да святла і цяпла, пакорлівую і пластычную да часу», але «здольную прабіваць і бетон, і асфальт». Беларусь – «самотная нявеста», але «рана або позна мёртвае адмірае, Беларусь скідае зношанае цела, спальвае яго на ахвярні, як птушка Фенікс. Беларускі Фенікс паўстане ў абноўленым, маладым, святочным целе. Дай Божа, каб гэтае цела апранула здаровы, неўміручы Беларускі Дух». Як піша аўтар, беларускі характар нясе ў сабе супраціў: «расліна ёсць сімвал ціхмянага беларускага супраціву», «маўчанне як супраціў беларускіх паэтаў

---

¹ Прыводзяцца цытаты з кніг П. Васючэнкі «Адлюстраванні першатвора: літаратура ў філалагемах і пятрогліфах», «Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі: казачныя аповесці», «Дзівоснае лета паноў Кубліцкага ды Заблоцкага», «Піраміда Ліннея».

і пісьменнікаў». Дзякуючы гэтай стойкасці і ўпартасці асіміляцыя беларусаў іншымі этнасамі немагчыма «ні за 18 гадоў, ні за 18 тысяч гадоў», таму што тып мыслення беларуса, яго аснова – «філасофія намеру і волі».

З другога боку, знаходзячыся стагоддзямі пад гнётам прыніжэння, беларусы спазналі і агрэсію, «прагу разбурэння», «крывавай помсты», «зраду», і «цярплінасць (падабаецца, не падабаецца – цярпі) як прадукт разувасаблення». Беларусы хаваюцца «ў цень ад саміх сябе». Адна з адмоўных рыс беларускага характару – «тутэйшасць як сіндром нацыянальнага імунадэфіцыту»: «іншыя нацыі крадуць чужых класікаў, а беларусы імкнуцца задарма аддаць сваё чужым»; «беларусы ўпарта сцвярджаюць сваю адсутнасць». Колькі болю, прыкрасці, горычы чуецца ў гэтых словах! «Але ў брудзе і ашклёпках жыцця, у гэтай непагадзі варта бачыць святло Першатварэння, як мы не сумняваемся ў прысутнасці сонца, засланага касмакаватымі хмарами», – занатоўвае лепшы прадстаўнік духоўнай эліты зямлі беларускай П. Васючэнка. Таму заняпад беларушчыны і безнадзейнасць беларускага зноў адкладваюцца.

Талент, далікатнасць, дасціннасць, іронія, неабходныя для кожнага, хто працуе са словам, – ўласцівасці Пятра Васільевіча як празаіка, драматурга, паэта, аўтара мастацкіх твораў для дзяцей і дарослых. Усе яго аповесці, казкі, пятрогліфы, філалагемы прасякнуты вытанчанай аўрай беларускай душы, культуры, што дазваляе чытачу ўбачыць разнастайныя, шматзначныя рысы і адценні беларускага характару. Нездарма мастацкая творы П. Васючэнка ў якасці ўзорных тэкстаў вывучаюцца не толькі літаратуразнаўцамі, але і лінгвістамі. Так, шэраг маіх артыкулаў прысвечаны ўвасабленню лінгвістычнай катэгорыі мадальнасці (адносіны зместу выказвання да рэчаіснасці з пункту погляду моўцы) у казках пра паноў Кубліцкага і Заблоцкага, адрасаваных дзецям малодшага ўзросту: *Ото ж были паны! Колькі яны пазараблялі гузоў на свае галовы – усё праз фанабэрыю, прагавітасць, недарэчныя дзівацтвы! І шкода часам іх, ды смех разбірае: ну ж і шалапуты!* Але гэтыя тэксты, як эталон сучаснай нацыянальнай аўтарскай казкі, дзе знаходзім сапраўдны беларускі гумар, сатыру, іронію, гратэск, сарказм, цудоўныя гіпербалы, шмат глыбінных сэнсаў, выклікаюць у першую чаргу інтарэс дарослых, паколькі тут зноў ставяцца пытанні, звязаныя з жыццём, духоўным светам, культурай, паводзінамі беларусаў. Разнастайныя сэнсавыя пласты ствараюць найбагацейшую мадальную паліфанію, якая эксплікуе адносіны герояў да рэчаіснасці, а галоўнае, аўтара да сваіх персанажаў, да жыцця, сфарміраваныя на аснове ўласнага духоўнага вопыту, культурна-гістарычных здабыткаў беларускага народа. Паны, з аднаго боку, жыццялюбівыя, дапытлівыя, мэтанакіраваныя, рашучыя, рамантычныя, эмацыянальныя, з другога – эгаістычныя, не прывучаныя да працы, лянiвыя, ганарыстыя, расхлябаныя, інфантальныя і інш., аднак за іх скамарошнымі, фантазмагарычнымі паводзінамі праглядаецца глыбокі інтэрмадальны план, што эксплікуе станоўчыя

і адмоўныя кагнітыўныя стэрэатыпы беларусаў. У казках пра паноў, якія праелі, прапілі, прагулялі сваю гаспадарку, а пасля сеялі рэпу, наседжвалі яйка з-над Куры-Шчабятур, гулялі ў газардныя гульні..., змагаліся з Цмокам паганым, хадзілі на вайну з каралём Гарбузом, стралялі са стрэльбы на прусаках ды мелі іншыя прыемныя забаўлянкі, ёсць, акрамя іх і шматлікіх іншых герояў, яшчэ адзін тыпаж у некалькіх іпастасях – гэта апавядальнік, рэальны чалавек і адначасова ўдзельнік казачных падзей – сам пісьменнік П. Васючэнка, які разважае, ацэньвае, любіць сваіх персанажаў, нарэшце маніфестуе свой светапогляд. Аўтарская думка будзеца з дапамогай шматлікіх мадальных адзінак з семантыкай меркавання. Гэта дзеясловы *думаць, меркаваць, памятаць*, мадальныя словы *можжа, вядома, магчыма*, канструкцыі з інверсіяй: *былі часы, як казаў паэт, так казаў фальклор, а праўда тое ці не, мы не ведаем, казалі людская пагалоска, народная пагалоска кажжа, але ці так гэта?* Меркаванне датычыцца сферы разумовых працэсаў і адначасова ўключаеца ў акт моўнай камунікацыі, забяспечваючы ўзаемасувязь моўнай і пазамоўнай рэчаіснасці, аўтара і чытача. Выкарыстанне мадальных адзінак ў казачным дыскурсе пашырае семантыку меркавання значэннямі ‘асцярожнасць’, ‘разважлівасць’, ‘ненавязванне суразмоўцу сваіх думак’, ‘павага да чужога пункту погляду’ і адначасова ‘дыстанцыйнасць’ ад яго. Пералічаныя мадальныя адзінкі фарміруюць недасказанасць, сумненне, няўпэўненасць у сапраўднасці падзей, што яшчэ больш зацікаўлівае і накіроўвае чытача працягнуць знаёмства з творами і яго героямі. На аснове аўтарскага ідыястылю будзеца новы магчымы свет, дзе моўныя паводзіны апавядальніка эксплікуюць адну з базавых рыс беларускага нацыянальнага характару – памяркоўнасць як талерантнасць, разважлівасць, бесканфліктнасць, асцярожнасць. Рэалізацыя мадальнасці меркавання дэманструе пераадоленне межаў хранатопу казачнага свету і абумоўлівае канцэптуалізацыю (стварэнне новых канцэптаў) суб’ектыўных ацэнак, якая фарміруе этнакультурны тып аўтара.

Для Пятра Васільевіча кожны чалавек і нават любая жывая істота прадстаўлялі найвялікшую каштоўнасць. На яго думку, у «сумоўі чалавека і братоў ягоных меншых павінен дзейнічаць маральны імператыў: не растапчы». Хто з беларускіх пісьменнікаў з такім інтарэсам і клопам, дасціпна і іранічна сказаў пра мух, мышэй, жабак, вужакаў, чарапах, соў і нават вошаў, блох, мікробаў і іншых кузурак і чарвячкоў, паставіўшы іх у адзін рад з *homo sapiens*? І гэта зусім не абраза, а асэнсаванне значнасці ўсяго жывога на Зямлі: *Дзеля чаго існуе муха? Яна пяхуха, хіхатуха. Яна лятае над лугамі, А ходзіць да гары нагамі. Адно вось толькі мае гора, Калі наесца мухамораў. Праз некалькі старонак цудоўнай кніжачкі вершаў «Піраміда Ліннея» сустракаем: Навошта створаны студэнты? Каб іх тыранілі дацэнты, Каб іх скубалі дактары, Каб засыхалі да пары.*

Павага да асобы чалавека, любой істоты, адухоўленаць думкі аўтара абуджае жаданне чытача разважаць, аналізаваць, удасканальваць, а часам змяняць свае погляды і галоўнае – раўняцца на бліскуча адукаванага літаратуразнаўцу, празаіка, навукоўца, журналіста, выкладчыка П. В. Васючэнку.

У зямным жыцці Пятра Васючэнкі было ўсё – каханая жонка, любімыя цудоўныя дачка і ўнукі, цікавая разнастайная праца загадчыка кафедры ў МДЛУ, выкладчыка ў Інстытуце журналістыкі БДУ, навукоўца ў Акадэміі навук, аўтара і вядучага тэле- і радыёперадач. Гэта яго сусветы – усе станы быцця ў розных іпастасях. «Я ўсё паспеў», – заўважыў ён аднойчы ў асабістай размове. Пятро Васільевіч не меў толькі аднаго – дастатковай колькасці часу зрабіць усё задуманае. Шкада часу, забранага ў генія на нязначныя дробязі і шматлікія справаздачы, які ён мог прысвяціць творчасці, патрэбнай блізкім, калегам, беларускаму народу. Пятро Васільевіч, даруйце нам няўвагу, недарэчныя словы, учынкi. Дзякуй за Ваша жыццё.

Поступила в редакцию 07.04.2020